

Българската пропаганда по време на война

Гл. ас. д-р Тодор Г. Панайотов

Пролетна научна конференция

„Медии ПР по време на война“

18 и 19 май 2023 г., Нов български университет

В своята модерна история България участва в пет войни. Това са Сръбско-българската от 1885 г., двете Балкански войни (1912-1913 г.), Първата световна война (1915-1918 г.) и Втората световна война (1941-1945 г.) В своя доклад ще проследя и анализирам българската пропаганда по време на горепосочените войни. Известно е, че пропагандата е системни усилия за влияние върху решенията, убежденията, поведението и действията на значителни маси от хора и за манипулиране на общественото мнение. Затова нейната роля по време на война е изключителна.

В първите десетилетия от развитието на съвременна България нашите управляващи среди определено пренебрегват ролята на пропагандата. За Сръбско-българската война това донякъде е разбираемо. Тогава нашата държава прави първите си крачки, а сърбите изненадващо ни нападат. Въпреки това само за две седмици младата българска войска разгромява сръбските дивизии и навлиза в сръбски земи. Войната приключва за 15 дни с наша победа и няма време за разгръщане на българската пропаганда.

Абсолютно различно е положението по време на двете Балкански войни. Българските управляващи среди са инициаторите на изграждането на Балканския съюз и воденето на войната срещу Османската империя. Затова е необяснимо защо те пренебрегват външнополитическата пропаганда на нашата страна. Едва в края на първата Балканска война започва да излиза на френски език вестник „L’Echo de Bulgarie“. Изданието се отпечатва в три

хиляди копия, като само малка част от тиража се разпространява в чужбина. Негов редактор е професор Никола Милев, а директор е известният журналист и публицист Велчо Т. Велчев.

Въпреки бездействието на българските управници интересът към страната ни по време на Балканската война е изключителен. Той се обяснява с възходящото развитие на България до 1912 г. и с нейната водеща роля в Балканския съюз, със средищното положение и боеспособната ни армия. Близко 100 чужди военни кореспонденти са акредитирани към Щаба на действащата армия. Но вместо Министерството на войната всячески да ги подпомага в тяхната дейност, чрез цензурната си секция им въвежда строги ограничения. Секцията задължава чуждите журналисти да представят материалите си за предварително четене от българските цензури. Последните имат право да откомандироваат кореспондентите и да ограничават тяхното придвижване. Така България изпуска шанса категорично да спечели на своя страна европейската преса, а чрез нея и европейската общественост за българската кауза. А всички предпоставки за това са налице – на бойното поле българската армия е свършила по блестящ начин своята работа и предстои да се узаконят придобивките от победоносната война. Това се случва на 17 май 1913 г. с Лондонския мирен договор, който е международно признание за победата на Балканския съюз над Османската империя.

Веднага след договора обаче между нашата страна и доскорошните ни съюзни страни настъпва разлом, защото липсва единомислие по разпределението на освободените от Османската империя земи. Така в крайна сметка се стига до Междусъюзническата война. Тогава България се оказва сама срещу всичките си съседи, с прекъснати телеграфни и телефонни линии и откъсната от света. Българското нападение срещу бившите ѝ съюзници злепоставя България пред европейските държави. В

тази безнадеждна ситуация става очевидна грубата грешка на управляващите в София. Те са загърбили пропагандните канали за разясняване на българските искания и логично правителството пада, а войната е загубена.

Създадено е ново правителство начело с Васил Радославов, което се заема да промени съществуващото положение. В края на 1913 г. се реорганизира БТА и е създадена нова институция - Дирекция на печата. За пръв директор на новата структура е назначен талантивият журналист Йосиф Хербст, който остава на този пост до януари 1918 г. Като дългогодишен кореспондент на големи западни вестници той има многобройни връзки с чуждия печат. Бюлетините на БТА започват да намират значително по-широко разпространение. Външното министерство вече полага необходимите усилия и активно подпомага патриотичната дейност на българските емигрантски организации. Те са ангажирани да разясняват и защитават българските позиции сред европейското общество. Със същата задача са натоварени и известни чужденци, приятели на България. Така след 1913 г. българската дипломация и пропаганда се опитват да обяснят стореното, но всичко заглъхва в общия грохот на приближаващата световна война.

През лятото на 1914 г. избухва Първата световна война и България обявява неутралитет. В следващата една година тя е ухажвана и от двете воюващи групировки – Централните сили (Германия, Австро-Унгария, Османската империя) и Антантата (Русия, Франция, Англия). Това веднага се отразява и на отношението на европейския печат към България. Ако за цели 33 години в германската преса излизат общо 160 публикации, посветени на България, то само за няколко години броят им надхвърля 350. Не изостава назад и печатът на Франция, Англия и Русия. Например най-влиятелният френски вестник „Ган“, от първата си страница, запознава

своите читатели с българските национални искания. През целия период на българския неутралитет този вестник с особен интерес следи събитията в България. В началото на лятото на 1915 г., в София, пристига специалният му пратеник Марсел Дюнан. Той всекидневно информира за ставащото в България.

Всичко обаче се променя след като, през октомври 1915 г., България влиза в Първата световна война на страната на Германия. Така всякаква пробългарска дейност във Франция, Великобритания и Русия става невъзможна. А тези държави разполагат с най-значимите всекидневници и информационни агенции в Европа. При тази обстановка изключителен шанс за България е, че кореспондент на влиятелния вестник „Таймс“ за Балканите е Джеймс Дейвид Баучър. Още по време на Балканските войни той се показва като истински приятел на нашия народ и защитава българските национални интереси. Баучър определя Букурещкия мирен договор от 1913 г., довел до Първата национална катастрофа, като най-голямото дипломатическо престъпление на века. За него този договор е основата на злото и докато съществува, на Балканите никога няма да има мир. Когато избухва Първата световна война, Баучър заедно с видните дейци на Балканския комитет братята Ноел и Чарлз Бъкстон, се опитва да внуши на британските управляващи кръгове, че е необходимо да бъдат удовлетворени българските искания в Македония. По този начин ще се предотврати влизането на България във войната на страната на Централните сили. Когато това става факт, Баучър го възприема като лична трагедия и отчита, че този избор на българите е провал на дипломатическите усилия на Антантата. Тези му разбирания не са приети добре в родната му страна. Стига се дотам, че обективните статии на балканския кореспондент на „Таймс“ започват да се цензурират от самата редакция или от представители на Британското външно министерство.

През 1916 г. в нашето Външно министерство решават, че може да се провежда пробългарска дейност в Западна Европа чрез неутрална Швейцария. Затова в Берн, при българската легация, е създаден пропаганден център, който обаче започва работа едва през лятото на 1917 г. След няколко месеца се разбира, че вече е прекалено късно да се промени отрицателното отношение към България сред швейцарското общество, изградено от нашите неприятели. Затова местните власти създават редица пречки и чак през май 1918 г. излиза брой първи на българския вестник „Correspondance balkanique“. На това издание нашите управляващи среди възлагат големи надежди и то се счита за най-силното ни оръжие срещу вражеската пропаганда. За негов редактор е назначен Иван Радославов, който е син на министър-председателя. За жалост, хората работещи за нашия пропаганден център не са организирани по най-добрия начин и затова работата им е неефективна. Така това начинание на българската пропаганда се оказва без практическа полза.

Краят на Първата световна война донася на България Втора национална катастрофа. Затова допринася и крайно негативният публичен образ на страната ни сред обществеността в държавите победителки. Този образ се формира още по време на Междусъюзническата война през лятото на 1913 г. и остава такъв, почти без промяна, чак до подписването на Ньойския мирен договор през ноември 1919 г. Главната заслуга за този негативен публичен образ на България е на управляващите среди в София, които не успяват да обяснят и защитят пред европейското обществено мнение българските национални интереси. Така логично, след бляскавите български победи на бойното поле, идват тежките поражения на зелената дипломатическа маса.

Коренно различно е положението в навечерието и по време на Втората световна война. Още в средата на 1934 г. е създадена първата пропагандна

институция в България. Това е Дирекцията за обществената обнова. Тя съществува кратко, но трасира пътя за изграждане на мощна институция, която ще развие своята дейност през годините на Втората световна война.

Това е Дирекцията на националната пропаганда към Министерския съвет, която е създадена един месец след включването на България във войната. За нея работят близо 150 човека, а в материално и техническо отношение пропагандната институция е добре обезпечена. Под нейния надзор са поставени периодичния печат и другите печатни издания, радиото, киното, литературата и изкуствата. Те се разглеждат като пропагандни канали наред със спорта, туризма и различните обществени събития. Пропагандата се превръща в постоянен елемент от държавната политика и е насочена към всички слоеве на нашето общество. След преврата от 9 септември 1944 г. е създадено Министерство на пропагандата, оглавно от известния журналист Димо Казасов, а за него работят над 700 служители.

В заключение ще изтъкна, че българската пропаганда по време на война изминава противоречив път. В четири войни тя е слаба, неорганизирана и неефективна. В годините на Втората световна война пропагандните структури вече контролират цялостния общественно-политически и духовен живот в страната.

Литература:

1. Белокошки, Петко. Истина по време на война. София: Университетско издателство Св. Климент Охридски, 2000.
2. Илчев, Иван. Родината ми - права или не! Външнополитическата пропаганда на балканските страни (1821-1923). София: Университетско издателство Св. Климент Охридски, 1995.
3. Кръстева, Мила. История на пропагандата в България от Освобождението до 1944 г. София: Колбис, 2022.
4. Панайотов, Тодор. Български издатели и журналисти. София: ПАН, 2013.